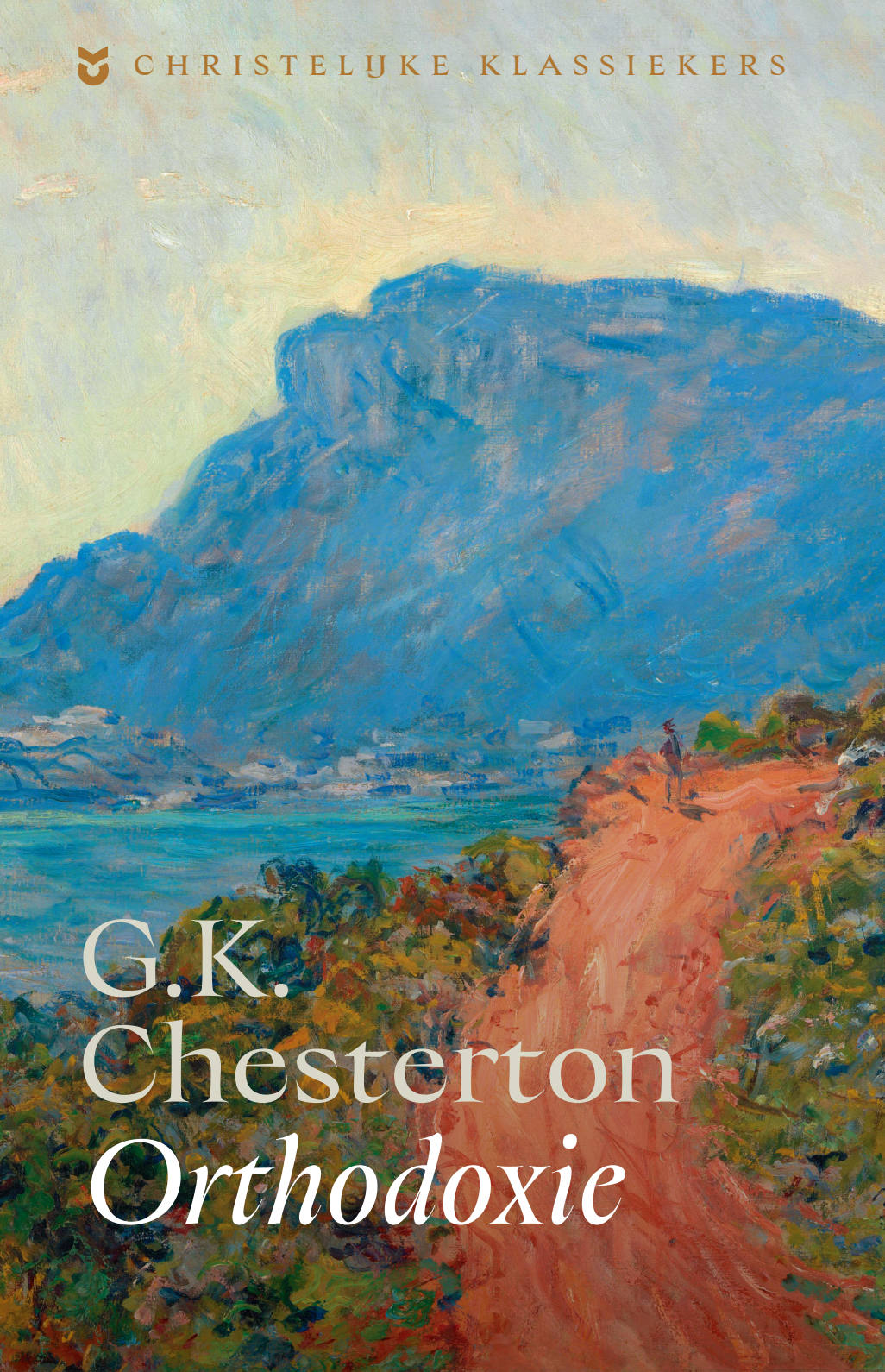

CHRISTELIJKE KLASSIEKERS

G.K.
Chesterton
Orthodoxie

Inhoudsopgave

Woord vooraf 7

HOOFDSTUK 1

Introductie ter verdediging van al het andere 9

HOOFDSTUK 2

De gek 15

HOOFDSTUK 3

De zelfmoord van het denken 35

HOOFDSTUK 4

De ethiek van elfenland 55

HOOFDSTUK 5

De vlag van de wereld 81

HOOFDSTUK 6

Paradoxen van het christendom 101

HOOFDSTUK 7

De eeuwige revolutie 129

HOOFDSTUK 8

De romantiek van de orthodoxie 159

HOOFDSTUK 9

Autoriteit en de avonturier 181

Woord vooraf

Dit boek is bedoeld als een tegenhanger van *Ketters** en wil de positieve kanten belichten in aanvulling op de negatieve. Veel critici klaagden over het boek onder de titel *Heretics* omdat het hedendaagse filosofieën slechts kritiseerde zonder een alternatieve filosofie te bieden. Dit boek is een poging om deze uitdaging te beantwoorden. Het is onvermijdelijk thetisch en derhalve onvermijdelijk autobiografisch. De schrijver is teruggeworpen op dezelfde moeilijkheid die Newman overviel toen deze zijn *Apologia* schreef; hij is gedwongen zichzelf te zoeken teneinde oprecht te blijven. Hoe verschillend al het andere ook moge zijn, de motieven zijn in beide gevallen dezelfde. Het is het doel van de schrijver om een poging tot uitleg te wagen – niet van de geloofwaardigheid van het christelijk geloof, maar hoe hij het persoonlijk is gaan geloven. Het boek is daarom vormgegeven met het thetische principe van een raadsel en zijn antwoord. Het houdt zich voor alles bezig met al's schrijvers eigen eenzame en oprechte speculaties, om daarna met opzienbarende stijl te beschrijven waarin ze allemaal plotseling tevreden werden gesteld door de christelijke theologie. De schrijver meent dat het gelijk staat aan een overtuigende geloofsbelijdenis. Maar wanneer het dat niet is, is het tenminste een herhaald en verrassend toeval.

Gilbert K. Chesterton

* *Heretics* (1905).

Introductie ter verdediging van al het andere

De enig mogelijke verontschuldiging voor dit boek is, dat het een antwoord op een uitdaging vormt. Zelfs een slecht schutter verdient waardering wanneer hij het duel aangaat. Toen ik enige tijd geleden een aantal haastig geschreven maar oprechte opstellen publiceerde onder de naam *Ketters*, zeiden sommige critici, wier intellect ik hogelijk waardeer (ik noem hier met name mijnheer G.S. Street), dat ik het volste recht had iedereen op te roepen zijn kosmische theorieën aan de dag te leggen, maar dat ik zorgvuldig nagelaten had mijn raadgevingen met voorbeelden te ondersteunen. 'Ik zal aan mijn filosofie beginnen te twijfelen', zei Street, 'wanneer Chesterton ons de zijne heeft gegeven.' Wellicht was het onvoorzichtig deze suggestie te doen aan iemand die maar al te graag en op de geringste uitdaging een boek schrijft. Maar uiteindelijk hoeft Street, hoewel hij tot dit boek heeft aangezet en het geschapen heeft, het niet te lezen. Als hij het echter doet, zal hij merken dat ik op deze bladzijden getracht heb, op een vage en persoonlijke manier, eerder door een aantal denkfiguren dan door kolommen met logische afleidingen, de filosofie te presenteren waarin ik ben gaan geloven. Ik zal het niet mijn eigen filosofie noemen; want ik heb haar niet gevormd. God en de mensheid vormden haar; en zij heeft mij gevormd.

Ik heb vaak het idee opgevat, een romantisch verhaal te schrijven over een Engelse eigenaar van een zeiljacht die zich bij de bepaling van zijn koers in geringe mate misrekend had, en Engeland ontdekte terwijl hij in de mening verkeerde dat het een onbekend eiland in de Zuidzee was. Ik vind echter altijd dat

ik te druk of te lui ben om een dergelijk mooi werkstuk te volbrengen, zodat ik het idee evengoed kan gebruiken als filosofische illustratie. Gemakkelijk zou men kunnen denken, dat de man die aan land ging (tot de tanden gewapend en pratend in gebarentaal) teneinde de Britse vlag te planten op die barbaarse tempel die het Paviljoen op Brighton bleek te zijn, zichzelf als een dwaas beschouwde. Het gaat mij er hier niet om te ontkennen dat hij de indruk wekte van een dwaas. Maar als je aanneemt dat hij zich dwaas voelde, of tenminste dat zijn gevoel van dwaasheid zijn enige of meest krachtige emotie was, dan heb je te weinig nauwgezet de rijke romantische natuur van de held van dit verhaal bestudeerd. Zijn misrekening was werkelijk een uiterst begerenswaardige misrekening; en hij wist het, wanneer hij de man was waarvoor ik hem houd. Wat is immers behaaglijker dan om in dezelfde paar minuten die fascinerende spanning van de ontdekkingsreis te voelen tegelijk met al de menselijke zekerheid van een thuiskomst? Wat is beter dan het genoeg te smaken Zuid-Afrika te ontdekken zonder er te hoeven landen? Wat is glorieuzer dan zich schrap te zetten voor de ontdekking van Nieuw Zuid-Wales om vervolgens, met tranen van geluk, te merken dat het oud Zuid-Wales betreft? Dit is tenminste wat mij het grote probleem van filosofen lijkt, en het is in zeker opzicht het grote probleem van dit boek. Hoe spelen wij het klaar tegelijkertijd verwonderd te zijn over de wereld, en ons erin thuis te voelen? Hoe kan deze wonderlijke wereldstad, met haar veelbenige bewoners, met haar monsterlijk verouderde lampen, hoe kan ons deze wereld tegelijkertijd zowel de betovering van een onbekende stad verschaffen als het genoeg en de eer onze vaderstad te zijn? Aan te tonen dat een geloof of filosofie waar is vanuit ieder denkbaar perspectief, zou een te grote onderneming zijn, zelfs voor een boek dat vele malen groter zou zijn dan dit; het is daarom noodzakelijk één enkele betooglijn te volgen; en dat is de lijn die ik hierbij voorstel te volgen. Ik zou willen zeggen dat mijn geloof vooral deze dubbele geestelijke nood kan lenigen: die behoefte aan een mengeling van het bekende en het onbekende die het christendom

terecht onder de noemer 'romantisch' heeft gebracht. Want juist het woord 'romantisch' bergt de mysterieuze betekenis van het Rome uit lang vervlogen tijden in zich. Iedereen die een zaak wil bespreken moet altijd beginnen met te verklaren wat hij niet bespreekt. Naast duidelijk te maken wat hij wil bewijzen, moet hij altijd verklaren wat hij niet wil bewijzen. Wat ik niet wil bewijzen, en waarvan ik veronderstel dat de doorsnee lezer en ik het eens zijn, is het begerenswaardige van een leven vol dandendrang en verbeelding, schilderachtig en rijk aan dichterlijke nieuwsgierigheid, een leven dat de westerse mens altijd schijnt te hebben verlangd. Wanneer iemand zegt dat het beter is te sterven dan te leven, of dat het naakte bestaan beter is dan verscheidenheid en avontuur, dan is hij niet een van die doorsnee mensen tot wie ik mij richt. Wanneer een mens aan niets de voorkeur geeft, kan ik hem niets geven. Maar vrijwel alle mensen die ik ooit in deze westerse maatschappij, waarin ik leef, ben tegengekomen, zullen het eens zijn met de stelling dat we behoefte hebben aan dit leven van praktische romantiek; de combinatie van iets onbekends met iets veilig. Wij voelen de behoefte onze wereld zo te beschouwen dat we het wonderlijke weten te paren aan het welkome. Wij voelen de behoefte ons in deze wonderwereld thuis te voelen zonder te verzanden in een al te knusse huiselijkheid. Juist *dit* wapenfeit van mijn credo wil ik op deze bladzijden navolgen. Maar er is een bijzondere reden om te spreken van de man in zijn zeiljacht, die Engeland ontdekte. Want ik ben de man in dat jacht. Ik ontdekte Engeland. Ik zie niet in hoe dit boek het kan vermijden mijzelf te beschrijven; en ik zie niet geheel in (om eerlijk te zijn) hoe ik kan voorkomen dat het saai wordt. Saaiheid zal mij echter vrijwaren van de beschuldiging die ik het meest betreurt: die van luchthartigheid. Louter luchtige spitsvondigheden wekken bij mij de allergrootste afschuw op, en het is misschien heilzaam dat ik juist hiervan vaak beschuldigd word. Ik ken niets verachtelijkers dan een lege paradox; een vernuftige verdediging van het onverdedigbare. Wanneer het waar is dat Bernard Shaw (naar verluidt) leefde van de paradox, moet hij wel een miljonair zijn geweest;

want een man met zijn geestelijke productiviteit kon iedere zes minuten een spitsvondigheid bedenken. Het is even gemakkelijk als liegen, omdat het liegen is. De waarheid is natuurlijk, dat mijnheer Shaw geweldig gehinderd wordt door het feit dat hij geen enkele leugen kan vertellen tenzij hij meent dat het de waarheid is. Ik voel dezelfde loodzware last op mij drukken. Ik heb nooit in mijn leven iets gezegd alleen omdat het grappig zou zijn; natuurlijk heb ook ik mijn deel gehad van de uiterst menselijke opschepperij, en heb gedacht dat iets grappig was omdat ik het zei. Het is niet niks om een interview te beschrijven met een gorgone of een griffioen, schepsels die niet bestaan. Maar het is nog wel iets anders, te ontdekken dat de rinoceros wel bestaat en er dan plezier om te hebben dat hij eruitziet alsof hij niet bestaat. Men zoekt naar de waarheid, maar het kan zijn dat men intuïtief de meer bijzondere waarheden zoekt. En ik bied dit boek met de meest hartelijke gevoelens aan alle aardige mensen aan, die een hekel hebben aan wat ik schrijf, en het (te recht, voor zover ik weet) als een slechte clownsact of een enkele flauwe grap beschouwen.

Want als dit boek een grap is, dan is zij tegen mij gericht. Ik ben de man die met de grootst mogelijke moed ontdekte wat al ontdekt was. Wanneer er een element van klucht steekt in wat hier volgt, zal het ten koste van mij zijn; want dit boek maakt duidelijk hoe ik dacht dat ik de eerste was die zijn voetstappen plantte op Brighton om tot de ontdekking te komen dat ik de laatste was. Het verhaalt mijn reusachtige omzwervingen op zoek naar het voor de hand liggende. Niemand weet beter dat mijn zaak bespottelijk is dan ikzelf; geen lezer kan mij ervan beschuldigen dat ik hem belachelijk maak: ik ben de dwaas van dit verhaal, en geen opstandeling kan mij van deze troon stoten. Ik beken uit vrije wil alle dwaze ambities van het einde van de negentiende eeuw. Ik probeerde gewichtig te doen net als alle andere jongens en mijn tijd vooruit te zijn. Net als zij probeerde ik de waarheid zo'n tien minuten voor te zijn. En kwam er achter dat ik achttienhonderd jaar achterop was. Ik deed mijn stem in pijnlijke, jeugdige overdrijving geweld aan wanneer ik mijn

waarheden debiteerde. En ik ben hiervoor op de meest passende en wonderbaarlijke manier gestraft, want ik heb mijn waarheden behouden: ik heb echter ontdekt – niet dat ze geen waarheden waren, maar eenvoudig dat ze de mijne niet waren. Toen ik gewaar werd dat ik alleen stond, verkeerde ik in de belachelijke positie dat de hele christelijke traditie achter mij stond. Het kan zijn, de hemel beware mij, dat ik probeerde origineel te zijn; maar ik had slechts succes door helemaal alleen een minderwaardig aftreksel van de bestaande gevestigde religieuze traditie uit te vinden. De man van dat jacht meende dat hij de eerste was die Engeland ontdekte; ik dacht dat ik de eerste was die Europa vond. Ik probeerde een eigen ketterij te bedenken; en toen ik er de laatste hand aan legde, ontdekte ik dat het orthodoxie was. Wellicht vond iemand het verhaal van dit gelukkige fiasco vermakelijk. Het kan een vriend of een vijand plezierig stemmen, te lezen hoe ik geleidelijk leerde van de waarheid van de een of andere wonderlijke legende of van de onjuistheid van een belangrijke levensbeschouwing, dingen die ik ook uit de catechismus had kunnen leren – als ik daar ooit iets van zou leren. Er kan ook iets vermakelijks in schuilen, te lezen hoe ik ten slotte in een anarchistenclub of in een Babylonische tempel vond wat ik evengoed in de dichtstbijzijnde parochiekerk had kunnen vinden. Wanneer iemand er behagen in schept, te leren hoe de bloemen in het veld of de zinnen van een boek, de gebeurtenissen in de politiek of het verdriet uit mijn jeugd in een bepaalde volgorde een zekere overtuiging van christelijke orthodoxie hebben gewekt, zou hij dit boek kunnen lezen. Maar er is in alles een redelijke werkverdeling. Ik heb dit boek geschreven, en niets ter wereld zou mij kunnen overhalen het te lezen.

Ik moet hieraan nog een uiterst betweterige noot toevoegen, die – zoals het een noot van nature betaamt – aan het begin van dit boek komt. Deze essays houden zich alleen bezig met het simpele feit dat de centrale christelijke theologische overtuigingen (voldoende samengevat in de Apostolische Geloofsbelijdenis) de beste basis voor gezonde werkkraft en voor een juiste ethiek vormen. Zij gaan niet over de uitermate interessante maar

INTRODUCTIE

geheel andere vraag, vanuit welke autoriteit de verkondiging van deze geloofsbelijdenis plaatsvindt. Wanneer hier het woord 'orthodoxie' valt, wordt hiermee het Apostolicum bedoeld zoals het tot zeer onlangs beleefd werd door iedereen die zich christen noemde, en zoals het over het algemeen in het verleden geleefd werd door wie zich aan deze belijdenis hield. Ik ben door ruimtegebrek gedwongen mij te beperken tot wat ik hier uitgehaald heb; ik raak niet aan thema's die onder moderne christenen zeer in discussie zijn, aan de vraag waar wijzelf dit vandaan hebben. Dit is geen kerkelijke verhandeling maar een soort onverzorgde autobiografie. Maar wanneer iemand mijn opvattingen over de status van autoriteit wil vernemen – mijnheer G.S. Street hoeft maar een balletje op te werpen of ik schrijf een nieuw boek voor hem.

De gek

Zeer aardse mensen begrijpen zelfs deze aarde niet; ze vertrouwen uiteindelijk op een klein aantal cynische vooronderstellingen die onjuist zijn. Ik herinner me eens met een welvarend uitgever te hebben gewandeld, die een opmerking maakte die ik al veel gehoord had; zij is welhaast een motto van de moderne wereld. Hoewel ik haar maar al te vaak gehoord had, zag ik plotseling de leegheid ervan in. De uitgever zei over iemand: 'Die man zal het nog ver schoppen; hij gelooft in zichzelf.' En ik herinner me, dat – toen ik mijn hoofd ophief om te luisteren – mijn oog viel op een bus met het opschrift 'Hanwell'.* Ik zei tegen hem: 'Zal ik zeggen waar de mensen verblijven die het meest in zichzelf geloven? Ik kan het je zo vertellen. Ik ken mensen die overtuigder in zichzelf geloven dan Napoleon of Caesar. Ik weet waar de ster van zekerheid en succes schittert. Ik kan je brengen bij de tronen van Supermensen. Mensen die werkelijk in zichzelf geloven verblijven allemaal in een krankzinnigengesticht.' Hij antwoordde verzachtend dat er toch behoorlijk veel mensen waren die geloofden in zichzelf en desondanks niet in een inrichting verbleven. 'Inderdaad,' repliceerde ik, 'en juist jij zou hen moeten kennen. Die dronken dichter van wie je geen enkel stuk wilde accepteren, die geloofde in zichzelf. Die wat oudere predikant met een epos, voor wie jij je in een achterkamer schuil hield, die geloofde in zichzelf. Wanneer je te rade zou gaan bij je zakeninstinct in plaats van je

* Een psychiatrische inrichting in Londen, veel geroemd als 'verlichte' instelling.

domme individualistische filosofie, zou je kunnen weten dat geloven in jezelf een van de meest voorkomende eigenschappen is van een schoft. Toneelspelers die niet kunnen acteren, geloven in zichzelf; en debiteuren die niet willen betalen. Het zou veel meer waarheid bevatten wanneer je zou zeggen dat iemand zeker zal falen omdat hij in zichzelf gelooft. Volledig zelfvertrouwen is niet slechts een zonde; volledig zelfvertrouwen is een zwakheid. Volkomen in jezelf geloven is een hysterische en bijgelovige vorm van vertrouwen, zoals het vertrouwen op Joanna Southcott*: iemand met het opschrift 'Hanwell' even duidelijk op zijn voorhoofd heeft staan als het op die bus staat.' Hierop gaf mijn vriend de uitgever het volgende diepe en doeltreffende antwoord: 'Wel, wanneer iemand niet in zichzelf mag geloven, waarin moet hij dan geloven?' Na een lange stilte gaf ik antwoord. 'Ik zal naar huis gaan en een boek schrijven als antwoord op deze vraag.' Dit is het boek dat ik op die vraag ten antwoord wil geven.

Ik ben echter van mening dat dit boek goed kan beginnen waar ons gesprek begon – in de omgeving van het gekkenhuis. Moderne meesters der wetenschap zijn geweldig onder de indruk van de noodzaak, ieder onderzoek met een feit te beginnen. De oude meesters der religie waren evenzeer van deze noodzaak doordrongen. Zij begonnen met het feit van de zonde – een feit dat even praktisch is als aardappels. Of iemand zich nu wel of niet in heilzaam water kon wassen, er bestond geen twijfel of hij zich wilde wassen. Maar sommige religieuze leiders in Londen zijn in onze dagen begonnen, nee, niet om het uiterst twijfelachtige water te ontkennen, maar om het ontwijfelbare vuil te ontkennen. Sommige nieuwere theologen stellen de erfzonde ter discussie, wat juist het enige onderdeel van de christelijke theologie is dat werkelijk aangetoond kan worden. Sommige volgelingen van dominee R.J. Campbell belijden in

* Joanna Southcott (1750-1814), verwarde Engelse religieuze fanatica die zich opwierp als de vervulling van de profetie over de vrouw in Op. 12 en die trachtte haar 144.000 uitverkoren volgelingen te verzegelen.

hun bijna te kritische spiritualiteit, een goddelijke zondeloosheid waarvan zij niet eens konden dromen. Maar in feite ontkennen zij de menselijke zonde die ze op straat kunnen opmerken. De krachtigste heiligen zowel als de sterkste sceptici maakten het aanwezig kwaad tot uitgangspunt van hun redenering. Wanneer het juist is (wat stellig het geval is) dat iemand een buitengewoon genoeg kan scheppen in het villen van een kat, dan kan de religieuze filosoof slechts een van beide conclusies trekken. Hij moet ofwel het bestaan van God ontkennen, zoals alle atheïsten doen; of hij moet het bestaan van een band tussen God en mens ontkennen, zoals alle christenen doen. De nieuwere theologen menen dat het een uitermate redelijke oplossing is om de kat te ontkennen.

Gegeven deze opmerkelijke situatie is het nu zeker niet mogelijk om (met enige hoop op wereldwijde instemming) te beginnen, zoals onze voorvaders deden, met het feit van de zonde. Dit feit, dat voor hen (evenals voor mij nu) als een paal boven water stond, wordt juist verbleekt en ontkend. Maar hoewel moderne mensen het bestaan van de zonde ontkennen, denk ik niet dat zij het bestaan van een psychiatrische inrichting ontkennen. Wij zijn het er allemaal over eens, dat mensen even onmiskenbaar hun verstand kunnen verliezen als dat een huis kan instorten. Velen ontkennen wel de hel, maar – tot nog toe – niet Hanwell. Ter ondersteuning van mijn eerdere bewering zou het ene even goed op de plaats van het andere kunnen staan. Ik bedoel, dat terwijl alle gedachten en theorieën er vroeger op afgerekend werden of zij iemand van zijn ziel beroofden, heden ten dage net zo goed alle moderne gedachten en theorieën erop beoordeeld zouden kunnen worden, of zij mensen niet van hun verstand beroven. Inderdaad spreken sommigen gemakkelijk en losjes over krankzinnigheid als een op zichzelf aantrekkelijke mogelijkheid. Maar wie even nadenkt, zal ontdekken dat een mooie ziekte meestal een zaak van iemand anders is. Een blinde kan schilderachtig lijken; maar je hebt wel twee ogen nodig om het schilderij te zien. En op dezelfde manier kan van de prachtigste poëzie over krankzinnigheid alleen genoten worden door

gezonde mensen. Voor de patiënt zelf is zijn ziekte vrij prozaïsch, omdat ze nogal werkelijk is. Een man die denkt dat hij een kuiken is, vindt zichzelf even gewoon als een kuiken. Een man die denkt dat hij een stuk glas is, vindt zichzelf even oninteressant als een stuk glas. Het is de gelijkvormigheid van geest die hem saai maakt, en die hem ziek maakt. Slechts omdat wij de ironie van zijn gedachten kunnen inzien, vinden wij hem amusant; slechts omdat hijzelf de ironie van zijn gedachten niet inziet, verblijft hij uiteindelijk in Hanwell. Kort gezegd: eigenaardigheden vallen alleen normale mensen op. Eigenaardigheden vallen eigenaardige mensen niet op. Daarom beleven normale mensen hun leven als veel opwindender; terwijl eigenaardige mensen altijd klagen over de saaiheid van het bestaan. Daarom verdwijnen nieuwe boeken zo snel, terwijl de oude sprookjes het altijd zullen volhouden. Het oude sprookje maakt van de held een gewoon mensenkind; het zijn de ervaringen die hem verbazen; zij verbazen hem omdat hij normaal is. Maar in de moderne psychologische roman is de held abnormaal; het centrum staat niet centraal. Vandaar dat de wildste avonturen hem niet echt kunnen raken, en het boek zo monotoon is. Je kunt een verhaal maken van een held onder de draken; niet van een draak onder de draken. Het sprookje vertelt wat een gezonde man zal doen in een dwaze wereld. Het nuchtere, realistische verhaal van vandaag bespreekt wat een in wezen krankzinnige man zal doen in een saaie wereld.

Laten we daarom beginnen bij het gekkenhuis; vanuit deze kwade en fantastische herberg zullen we ons opmaken voor onze intellectuele ontdekkingsstocht. Op dit moment zullen we, teneinde ons met de gezonde filosofie bezig te houden, allereerst een groot en wijdverbreid misverstand uit de wereld helpen. Overal heeft de gedachte postgevat dat de verbeeldingskracht, en vooral de mystieke verbeelding, gevaarlijk is voor het geestelijk evenwicht van de mens. Dichters worden gemeenlijk beschouwd als psychologisch onbetrouwbaar; en over het algemeen wordt er een vaag verband gelegd tussen het vlechten van een lauwerkrans en met molentjes lopen. De feiten der geschie-

denis spreken deze mening volkomen tegen. Veel van de zeer grote dichters waren niet alleen gezond, maar hadden buitengewoon veel verstand van zaken; en als Shakespeare werkelijk ooit paarden heeft gehouden, kwam dat omdat hij de meest geschikte man was om ze te houden. Verbeelding kweekt geen gekte. Het is nu juist het verstand dat de gekte oproept. Dichters worden niet maanziek; schaakspelers wel. Wiskundigen worden gek, en kassiers; maar originele kunstenaars zelden. Ik val, zoals duidelijk zal worden, op geen enkele wijze de logica af: ik zeg alleen dat het gevaar in de logica schuilt, niet in de verbeelding. Artistiek ouderschap is even geneeskrachtig als fysiek ouderschap. Bovendien is het opmerkenswaardig dat, wanneer een dichter werkelijk morbide was, dit meestal voortkwam uit een zwakke plek in zijn denkraam. Poe bijvoorbeeld was werkelijk morbide; niet omdat hij poëtisch was, maar omdat hij buitengewoon analytisch was. Zelfs schaken was hem nog te poëtisch; hij verkoos de damschijven, omdat zij meer leken op zwarte punten in een diagram. Wellicht de meeste overtuigingskracht bezit dit argument: slechts één grote Engelse dichter werd gek, Cowper.* En hij werd juist gek door de logica, door de wrede en vreemdsoortige logica van de uitverkiezing. Poëzie was niet zijn ziekte, maar het medicijn; mede de dichtkunst hield hem gezond. Soms kon hij bij de wijde wateren en kleine witte lelies van de Ouse** vergeten naar welke rode en dorstige hel zijn afgrijselijk noodzakelijkheidsdenken hem voerde. Hij was verdoemd door Johannes Calvijn; hij werd bijna gered door John Gilpin.*** We zien overal dat mensen niet maanziek worden van het dromen. Critici zijn veel gekker dan schrijvers. Homerus is een man uit één stuk en kalm genoeg.

* William Cowper (1731-1800), in zijn tijd veelgelezen dichter, leed aan melancholie en was meerdere keren opgenomen in een psychiatrische inrichting.

** Een rivier in Norfolk (Engeland), vlak bij het huis van Cowper.

*** *The journey of John Gilpin* (1783), een ballade van Cowper die onmiddellijk na publicatie in heel Londen werd gezongen.

Het zijn diens critici die hem aan flarden scheuren. Shakespeare is behoorlijk zichzelf; slechts enkele van zijn critici hebben ontdekt dat hij iemand anders was. En hoewel Johannes de Evangelist uiterst merkwaardige monsters in zijn visioenen ontmoette, zag hij geen schepsel zo wild als zijn eigen commentatoren. Het algemene feit ligt eenvoudig. Dichtkunst is gezond omdat het gemakkelijk in een oneindige zee stroomt; de rede wil de oneindige zee oversteken, en haar zo eindig maken. Het gevolg is geestelijke uitputting, zoals de fysieke uitputting van mijnheer Holbein. Alles te aanvaarden is een opgave, alles te begrijpen een belasting. De dichter verlangt slechts naar het hogere en het uitgestrekte, een wereld om zichzelf in uit te strekken. De dichter probeert alleen zijn hoofd in de hemel te steken. Het is de logicus die tracht de hemel in zijn hoofd te krijgen. En het is diens hoofd dat barst.

Het is een klein punt, maar niet onbelangrijk, dat deze opvallende misvatting geregeld onderbouwd wordt met een opvallend onjuiste aanhaling. We hebben allemaal wel eens die beroemde zin van Dryden horen aanhalen: 'Great genius is to madness near allied.'^{*} Maar Dryden beweerde niet dat een grote geest dicht bij maanziekte lag. Dryden was zelf een groot genie, en wist wel beter. Het zou niet gemakkelijk zijn geweest, een romantischer of gevoeliger geest te vinden. Wat Dryden zei was dit: 'Great wits are aft to madness near allied'^{**}; en dat is waar. Het is de snelheid van het denken, waardoor het gevaar loopt te verongelukken. Men kan zich herinneren over wat voor mensen Dryden sprak. Hij had het niet over wereldvreemde zieners als Vaughan of George Herbert. Hij sprak over de cynische man van de wereld, de scepticus, de diplomaat, de grote praktische politicus. Zulke mensen bewegen zich op de rand van de gekte. Hun onophoudelijk berekenen van de eigen geest en die van anderen is een gevaarlijke zaak. Het is altijd gevaarlijk voor de geest om op de geest te vertrouwen. Een luchthartig persoon

* 'Een grote geest grenst aan krankzinnigheid.'

** 'Een groot verstand ligt dicht bij gekte.'

vroeg eens waarom wij wel zeggen: 'Zo gek als een hoedenmaker.' Een nog luchthartiger persoon zou kunnen antwoorden, dat een hoedenmaker gek is omdat hij het menselijk hoofd moet opmeten.

En als mensen met grote redeneringen zich vaak gek gedragen, is het even waar dat gekken vaak grote redeneringen opzetten. Toen ik in een debat verwickeld was met de *Clarion* over de vrije wil, zei de kundige schrijver R.B. Suthers dat de vrije wil een zotternij was omdat deze doelloze daden betekende – en de daden van een zot zijn doelloos. Ik blijf niet staan bij de rampzalige dwaling in deterministische logica. Het is zonneklaar dat, als er daden – zelfs die van een zot – kunnen bestaan zonder doel, het determinisme afgedaan heeft. Wanneer de keten van noodzakelijkheid voor een waanzinnige doorbroken kan worden, kan zij ook voor ieder mens doorbroken worden. Maar mijn bedoeling is om iets van meer praktische waarde te betogen. Het was wellicht heel natuurlijk dat een modern marxistisch socialist niets van de vrije wil weten wilde. Maar het was zeker opmerkelijk dat een modern marxistisch socialist niets zou weten van zotternij. Mijnheer Suthers wist klaarblijkelijk niets over gekken. Het laatste wat van een maanzieke gezegd kan worden, is wel dat zijn daden doelloos zouden zijn. Indien al de een of andere daad van een mens ondoordacht als 'doelloos' bestempeld kan worden, zijn het eerder de kleinere daden van een gezond iemand; fluiten onder het lopen; met een stok tegen het gras slaan; met de hielen klikken of handen wrijven. Het is een gelukkig man die zinloze dingen doet; de zieke is niet sterk genoeg om niets te doen. Het zijn juist deze zorgeloze en doelloze daden die de gek nooit kan begrijpen; want een gek (evenals de determinist) probeert over het algemeen in alles te veel doel te zien. De gek ziet een samenzwering in dergelijke loze daden. Hij zou denken dat het slaan tegen het gras een aanval op persoonlijk eigendom was. Hij zou denken dat het klikken met de hakken het startsein voor een misdaad betekende. Wanneer de gek voor een moment zorgeloos zou kunnen zijn, zou hij gezond worden. Iedereen die het ongeluk heeft gehad, te

praten met mensen die midden in, of aan het begin van een dergelijke geestesziekte staan, weet dat hun meest onheilspellende vaardigheid bestaat in de afschrikwekkende aandacht voor het detail; het verbinden van het ene met het andere op een kaart die gedetailleerder is dan een doolhof. Wanneer je met een gek in gesprek raakt, is het uiterst waarschijnlijk dat je hiervan een sterk staaltje zult meemaken; want zijn geest is veelal beweeglijker omdat die niet bezwaard wordt door de dingen die horen bij het gezond verstand. Hij wordt niet gehinderd door gevoel voor humor of medelijden, of door de afgesleten zekerheden van de ervaring. Hij is des te logischer naarmate hij gezonde gevoelens kwijtraakt. Inderdaad is de bekende uitspraak over gekte in dit opzicht misleidend. De gek is niet iemand die zijn verstand verloren heeft. De gek is iemand die alles verloren heeft, behalve zijn verstand.

De verklaring van het een of ander door een gek is altijd volledig, en vaak in puur rationeel opzicht bevredigend. Of, nog nauwkeuriger, de zieke verklaring is, zo niet sluitend, dan toch onweerlegbaar; dit kan vooral worden opgemerkt bij twee of drie meest voorkomende vormen van gekte. Wanneer een man bijvoorbeeld beweert dat men een samenzwering tegen hem beraamt, is het onmogelijk hier iets anders tegen in te brengen dan te stellen dat iedereen ontkent een samenzwering te willen plegen; hetgeen precies past bij wat samenzweeiders zouden doen. Zijn uitleg verklaart de feiten evenzeer als de jouwe. Of als iemand zegt dat hij de wettige Koning van Engeland is, blijft het tegenargument in gebreke dat de bestaande autoriteiten hem voor gek zullen verklaren; want wanneer hij werkelijk de Koning van Engeland was, zou dit het verstandigste zijn wat de bestaande autoriteiten te doen stond. Of wanneer iemand zegt Jezus Christus te zijn, is het onvoldoende hem te antwoorden dat de wereld zijn goddelijkheid niet erkent; want dat deed de wereld ook met Christus.

Niettemin heeft hij het bij het verkeerde eind. Maar wanneer we zijn misrekening heel precies willen opsporen, zullen we merken dat dit niet zo gemakkelijk is als we gedacht hadden.

We komen er misschien het dichtst bij wanneer we zeggen dat zijn geest zich in een volmaakte maar enge cirkel beweegt. Een kleine cirkel is even oneindig als een grote; maar, hoewel zij even oneindig is, is zij niet even ruim. Op soortgelijke wijze is de zieke verklaring even compleet als de gezonde, maar niet zo ruim. Een kogel is even rond als de wereld, maar het is niet de wereld. Er is zoiets als een enge universaliteit; er is zoiets als een kleine en bekrompen eeuwigheid; in veel moderne religies valt dit op te merken. Welnu, als we het vrij empirisch formuleren, kunnen we zeggen dat het meest onmiskenbare kenmerk van gekte bestaat in deze combinatie van logische volmaaktheid en geestelijke leegte. De theorieën van een gek verklaren veel, maar niet in brede zin. Ik bedoel dat, wanneer jij of ik betrokken zouden zijn bij een geest die ziek dreigt te worden, wij niet allereerst moesten zorgen voor argumenten als wel voor lucht, om hem te overtuigen dat er iets schoners en koelers is buiten de verstikking van één enkel argument. Veronderstel nu dat mijn eerste voorbeeld het geval was; veronderstel het geval van een man die iedereen ervan beschuldigt, tegen hem samen te spannen. Wanneer we onze diepste gevoelens van protest en appel tegen deze obsessie aan hem kenbaar zouden kunnen maken, denk ik dat we iets zouden zeggen als: 'O, ik geef toe dat je je punt gemaakt hebt, en dat de dingen keurig in elkaar passen. Ik geef toe dat jouw verklaring veel verklaart; maar wat blijft er veel buiten beschouwing! Zijn er geen andere verhalen in deze wereld dan het jouwe; en zijn alle andere mensen bezig met jouw zaak? Veronderstel dat we de details laten zitten; misschien dat de man op straat je niet scheen te zien uit doortrapte list; misschien dat de politieman je naam alleen vroeg omdat hij deze allang kende. Maar hoeveel gelukkiger zou je niet zijn, wanneer je je voorstelde dat deze mensen niets om jou gaven! Hoe veel ruimer zou je leven zijn, wanneer jij er zelf een kleinere plaats in zou nemen; wanneer je werkelijk normaal naar anderen zou kunnen kijken met nieuwsgierigheid en plezier; wanneer je hen zou kunnen zien lopen zoals zij zijn, in hun zonnige zelfzuchtigheid en hun mannelijke onverschilligheid! Je

zou leren je voor hen te interesseren omdat ze niet in jou geïnteresseerd zijn. Je zou uitbreken uit het mufte en smakeloze theater waarin altijd jouw beperkte plot wordt gespeeld, en je zou jezelf zien onder een vrijere hemel, in een straat met volstreekte vreemden.' Of neem nu het tweede geval van gekte, dat van een man die aanspraak maakt op de troon; dan zou je wellicht willen antwoorden: 'Uitstekend! Misschien weet jij dat je de Koning van Engeland bent; maar waarom zou je je hierover zorgen maken? Een geweldige krachtsinspanning en je zult een mens zijn en op alle koningen der aarde neerkijken.' Of in het derde geval, de gek die zichzelf Christus noemde. Wanneer we ons gevoelen kenbaar zouden maken, zouden we zeggen: 'Dus jij bent de Schepper en Verzoener van de wereld: maar wat een kleine wereld moet dit zijn! Wat een kleine hemel moet jij bewonen, met engelen niet groter dan vlinders! Hoe erg moet het zijn om God te zijn; een incompetent God nog wel! Is er werkelijk geen leven met meer liefde – mooier dan het jouwe; en moet alle vlees werkelijk zijn vertrouwen stellen in jouw geringe en pijnlijke medelijden? Hoeveel gelukkiger zou je zijn, hoeveel meer jezelf, wanneer de hamer van een groter God jouw kleine wereld zou verbrijzelen, de sterren verstrooiend als vonken, en jou in de open lucht zou laten staan, vrij als andere mensen om zowel naar boven als naar beneden te kijken!'

Men moet niet vergeten dat de meest praktische wijsheid ook zo aankijkt tegen het gekzijn; men probeert er niet tegen te argumenteren als tegen een ketterij, maar het te breken als een betovering. Noch de moderne wetenschap, noch de oude religie geloven in volstrekt vrije gedachten. Theologie keurt sommige gedachten af als godslasterlijk. Wetenschap keurt sommige gedachten af als ongezond. Zo hebben sommige religieuze groeperingen de mensen min of meer afgeraden over seks na te denken. De nieuwe wetenschappelijke wereld raadt het mensen ten stelligste af, over de dood na te denken; het is een feit, maar het wordt beschouwd als een ongezond feit. En waar het haar gaat om mensen van wie de ziekte iets heeft van waanzin, maakt de moderne wetenschap zich heel wat minder druk om pure logica

dan een dansende derwijs. In dergelijke gevallen is het niet voldoende dat de ongelukkige zich moet bekommeren om de waarheid; hij moet zich bekommeren om gezondheid. Niets kan hem redden dan een blinde honger voor het gewone, zoals die van een dier. Een mens kan zichzelf niet uit een situatie van geestesziekte denken; want het zijn juist de denkorganen die besmet zijn geraakt, onbeheersbaar en, als het ware, onafhankelijk. Hij kan alleen gered worden door wil of geloof. Zodra zijn denkvermogen in beweging raakt, beweegt het zich in de oude cirkel; hij zal zijn logische cirkel rond- en rondgaan, net als de man in een derdeklas rijtuig op de Inner Circle* rond en rond kan blijven gaan tenzij hij een vrijwillige, daadkrachtige en mystieke handeling verricht en bij Gower Street** uitkomt. Beslist is waar het op aankomt; een deur moet voor altijd gesloten worden. Iedere remedie is een wanhopige. Iedere genezing is een wonderbaarlijke. De genezing van een maanzieke bestaat niet in het disputeren met een filosoof, maar in het uitdrijven van duivels. En hoe zacht doktoren en psychologen ook te werk mogen gaan in dezen, hun houding is uitermate intolerant – zo intolerant als Bloody Mary.*** Hun houding is in feite deze: dat de man moet ophouden te denken als hij in leven wil blijven. Hun raad is die van intellectuele amputatie. Wanneer uw *hoofd* u tot zonde verleidt, hak het af; want het is beter, niet slechts het Koninkrijk der Hemelen binnen te gaan als een kind, maar het als imbeciel binnen te gaan, dan met je gehele verstand in de hel geworpen te worden – of in Hanwell.

Zo is een krankzinnige uit ervaring; hij is gewoonlijk een redeneerder, veelal een succesvolle redeneerder. Maar het kan zeer veel meer precies in algemenere en zelfs meer esthetische termen gevat worden. Hij zit in een schone en goed verlichte

* Een rotonde in Regents Park, Londen.

** Een straat in Londen, niet ver verwijderd van Regents Park, zonder directe verbinding met de 'Inner Circle'.

*** De bijnaam van Mary I, koningin van Engeland (1553-1558), vanwege de godsdienstvervolgingen die onder haar regering plaatsvonden.

gevangenis van één gedachte; hij is tot één pijnlijke punt geslepen. Hij kent geen heilzame aarzeling en heilzame complexiteit. Nu heb ik, zoals ik in de introductie uiteengezet heb, deze eerste hoofdstukken niet zozeer bedoeld als een schets van leerstellingen, dan wel als een illustratie van een bepaalde zienswijze. En ik heb enigszins uitvoerig mijn visie op de maanzieke gegeven vanwege deze reden: dat ik evenzeer geraakt ben door de krankzinnige als door de meeste moderne denkers. Die onmiskenbare trek die ik van Hanwell ken, komt mij uit de helft van de wetenschappelijke leerstoelen of zetels van geleerdheid van vandaag tegemoet; en de meeste gekkendokters zijn gekke dokters in meer dan één betekenis. Zij allen hebben juist die combinatie die wij opmerkten: de combinatie van een uitgebreid en onuitputtelijk verstand, gevoegd bij een vernauwd gezond verstand. Zij zijn slechts universeel in die zin, dat zij een breekbare verklaring nemen en deze zeer ver uitrekken. Maar een patroon kan over alles uitgelegd worden en toch maar een klein patroon blijven. Zij zien een schaakbord wit op zwart en als het universum ermee geplaveid is, blijft het nog steeds wit op zwart. Evenals de gek kunnen zij hun standpunt niet verplaatsen; zij kunnen niet die mentale inspanning verrichten en het plotseling als zwart op wit zien.

Neem allereerst het meer inzichtelijke geval van materialisme. Als verklaring van de wereld kent het materialisme een zekere ongezonde eenvoud. Het heeft precies de kwaliteit van het argument van de gek; we hebben opeens het gevoel dat het alles verklaart en het gevoel dat het al het andere uitsluit. Neem nu een kundig en oprecht materialist, zoals bijvoorbeeld mijnheer McCabe*, en je zult precies deze unieke ervaring deelachtig worden. Hij begrijpt alles, en alles lijkt het begrijpen niet waard. Zijn kosmos mag compleet zijn in alle klinknagels en tandwielen, maar toch is zij kleiner dan onze wereld. Op de een

* Joseph M. McCabe, een franciscaner monnik, die zijn geloof afzwoer en zijn leven wijdde aan het schrijven en verspreiden van meer dan 200 geschriften in zijn aanval op het christendom uit naam van het rationalisme.

of andere manier lijkt zijn schema, zoals het lucide schema van de krankzinnige, onwetend van andersoortige energieën en de enorme onverschilligheid van de aarde, van vechtende volkeren of trotse moeders, van een prille liefde of de angst voor de zee. De aarde is zo uitgestrekt, en de kosmos zo beperkt. De kosmos is vrijwel het kleinste gat waarin een man zijn hoofd kan verbergen.

Het moge duidelijk zijn dat ik nu niet de relatie van deze geloofsuitspraken tot de waarheid bespreek; maar, voor het moment, alleen hun relatie tot het gezonde verstand. Later in mijn betoog hoop ik de kwestie van de objectieve waarheid aan te vallen. Ik waag het nu evenmin Haeckel ervan te overtuigen dat het materialisme onwaar is, als dat ik de man die zichzelf als Christus zag, poog te bewijzen dat hij onder een denkfout gebukt ging. Ik merk hier slechts op dat beide gevallen dezelfde soort compleetheid en dezelfde soort incompleetheid kennen. Je kunt iemands opname in Hanwell aan een onverschillig publiek uitleggen door te zeggen dat het de kruisiging is van een god waarvan de wereld niet minder zal worden. Deze verklaring verklaart. Evenzo zou je de orde in het universum kunnen verklaren door te zeggen dat alle dingen, zelfs de menselijke ziel, zich onvermijdelijk ontvouwen als bladeren aan een boom die hiervan geen weet heeft – de blinde lotsbestemdheid van materie. Deze verklaring geeft inderdaad een verklaring, zij het natuurlijk niet zo volledig als die van de gek. Maar het punt is hier, dat de gezonde menselijke geest niet slechts bezwaar maakt tegen beide, maar tegen beide hetzelfde bezwaar heeft. Bij benadering zal zij menen dat, wanneer de man in Hanwell werkelijk God is, hij niet veel van een god weg heeft. En, op dezelfde manier, dat wanneer de kosmos van de materialist de werkelijke kosmos is, zij niet veel van een kosmos weg heeft. Het ding lijkt gekrompen. De godheid is minder goddelijk dan vele mensen; en (volgens Haeckel) is het geheel van het leven veel grijzer, beperkter en trivialer dan vele afzonderlijke aspecten ervan. De delen schijnen groter dan het geheel.

Want we moeten bedenken dat de materialistische filosofie

IN DE SERIE *CHRISTELIJKE KLASSIEKERS*
VERSCHIJNT EEN WAARDEVOLLE SELECTIE
VAN TOONAANGEVENDE, INSPIRERENDE
UITGAVEN UIT HET VERLEDEN.

Net als Augustinus, Pascal en Lewis brengt de Engelse schrijver G.K. Chesterton in *Orthodoxie* de rijkdom van de christelijke boodschap helder voor het voetlicht. 'Chesterton slaagde erin het christelijk geloof met spitsvondigheid en humor naar voren te brengen' (Philip Yancey).

Gilbert Keith Chesterton (1874-1936) wist met zijn pleidooi voor orthodoxie vele lezers te raken. Zijn gedachtegoed inspireerde Lewis tot het schrijven van *De Kronieken van Narnia* en Tolkien tot *In de ban van de ring*.

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT

ISBN 978 90 435 3972 2 • NUR 707

9 789043 539722